

The current state of scientific investigation of the investigation of illegal transfer of persons across the state border of Ukraine

Сучасний стан наукового дослідження розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України

Yevgeny Begalov

Key words:

scientific research, criminal offenses, investigation, state border, illegal transfer of persons.

Ключові слова:

наукові дослідження, кримінальні правопорушення, розслідування, державний кордон, незаконне переправлення осіб.

Процес реалізації зв'язку криміналістичних досліджень зі слідчою діяльністю вимагає постійного дослідження й удосконалення. Простежується тенденція хронічного відставання наукових розробок проблем, що стосуються сучасних потреб слідчої практики, а ті дослідження, які здійснені, на жаль, не завжди своєчасно або взагалі не впроваджуються в практичну діяльність слідчого¹. Однак ґрунтовний аналіз наукового доробку дослідників, які стояли біля витоків наукового аналізу проблематики, є одним з обов'язкових складників отримання нового наукового знання та вироблення виважених і дієвих методичних рекомендацій для працівників правоохоронних органів. Підтримуємо вчених, які зауважують, що базовим матеріалом для формування нових ідей дослідження мають бути нагромаджені знання в певній сфері предметних інтересів².

Для формування належної методологічної основи власного дослідження розслідування кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України аналізу потребують наукові праці з означеної проблематики, виконані в межах наук кримінально-правового циклу.

Зважаючи на те, що методологічні основи сучасної криміналістичної науки сформовано ще в радянський період, вважаємо за необхідне визначити ступінь розробленості цієї проблематики в науковій доктрині СРСР.

Проблема криміналістичного забезпечення розслідування злочинів була предметом багатьох дисертацій. Загальнометодологічні основи виявлення та розслідування злочинів закладено в наукових роботах Ю.П. Аленіна, Л.Я. Драпкіна, В.А. Дубрівного, А.В. Дулова, А.Н. Колесніченка, В.С. Кузьмічова, І.М. Лузгіна, Л.Д. Самігіна, В.Ю. Сокол, В.В. Тіщенко, А.А. Чебуренкова, Ж.В. Удовенко, Ю.М. Черноус, В.І. Шиканова та інших вітчизняних і зарубіжних криміналістів.

Насамперед варто зазначити, що слідча діяльність є діяльністю процесуальною, що регулюється відповідними положеннями кримінального процесуального законодавства України, забезпечує швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень. Разом із тим слідча діяльність може розглядатися як криміналістична за умови застосування криміналістичних засобів, прийомів і рекомендацій у процесі розслідування, які спрямовані на пізнання сутності й фактичних обставин події.

Як слушно зазначає А.С. Колодіна, методика розслідування окремих видів злочинів як предмет дисертаційного дослідження розроблює відповідні наукові положення та рекомендації і спрямовує їх у діяльність із розслідування злочинів, де вони використовуються повноважними службовими особами, насам-

¹ Берназ П.В. Проблема поняття і змісту криміналістичного забезпечення слідчої діяльності / П.В. Берназ // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 4. – С. 270.

² Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : [монографія] / Б.М. Головкін. – Х. : Право, 2011. – С. 12.

перед слідчими. Діяльність із розслідування є основною функцією слідчого, а тому може охоплюватися поняттям «слідча діяльність». Тобто слідча діяльність є спільним об'єктом, вихідним для наук кримінального процесуального права та криміналістики³.

Аналіз слідчої діяльності як методологічної основи дослідження ґрунтується на науковому доробку В.П. Бахіна, В.С. Кузьмічова та Є.Д. Лук'янчикова, якими в навчальному посібнику «Тактика використання несподіванки в розкритті злочинів органами внутрішніх справ» указана діяльність проаналізована з використанням методології діяльнісного підходу. Серед вітчизняних наукових праць у контексті теми дослідження на увагу також заслуговують монографії В.С. Кузьмічова «Теория и практика следственной деятельности» і Ю.М. Чорноус «Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство». Слідча діяльність крізь призму методології діяльнісного підходу проаналізована в дослідженні В.В. Тіщенко «Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів».

Безумовно, наведені наукові праці не вичерпують доробок дослідників з означеної проблематики. Водночас межі дослідження змушують нас залишити окремі з них поза увагою.

Важливе значення в контексті досліджуваної проблеми мають наукові праці представників радянської школи криміналістики В.А. Дубрівного «Деятельность следователя по расследованию преступлений. Общая характеристика. Цели. Действия», В.Д. Зеленського «Организация расследования преступлений: криминалистический аспект» і Л.Д. Самігіна «Розслідування злочинів як система діяльності». Цими науковцями слідча діяльність проаналізована з позицій системного підходу, з'ясовано організацію роботи слідчого в кримінальному провадженні, сформульовано основну мету його діяльності.

У техніко-криміналістичному напрямі ця проблема найбільш детально розвинута в докторських дисертаціях А.Ф. Волинського, П.Т. Скорченка, К.О. Чаплинського. Проблеми криміналістичного забезпечення окремих методик розслідування злочинів досліджувалися в докторських дисертаціях В.В. Лисенка, Р.Л. Степанюка.

Ураховуючи специфіку досліджуваної проблематики, на окрему увагу потребує дисертаційне дослідження Ю.І. Літвіна «Огляд місця події при порушенні державного кордону України», у якому вченим здійснено аналіз тактики огляду місця події з огляду на специфіку розслідуваного злочину.

Необхідність розроблення в межах дослідження методики виявлення та розслідування кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України вимагає звернути увагу на дисертацію О.І. Ониська «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням державного кордону», у якій досліджено особливості використання слідової інформації під час розслідування злочинів, передбачених ст. 332 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Зважаючи на тематику дисертаційного дослідження та необхідність розроблення кримінальної характеристики кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України, необхідно звернути увагу на дисертацію Л.Ю. Капітанчук «Особливості розслідування нелегальної міграції». Безпосередньо близькою до предмета нашого дослідження є дисертація А.З. Сороки «Розслідування незаконного переправлення іноземних громадян через державний кордон України».

Сучасним проблемам організації та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним перетинанням державного кордону, присвячено окремі наукові статті, які побачили світ у 2017 році. Так, А.З. Сорока зосереджує увагу на концептуальних питаннях організації діяльності підрозділів, до підслідності яких належать кримінальні правопорушення, передбачені ст. 332 КК України. Він, зокрема, зазначає, що передача слідства позбавить міжвідомчої передачі матеріалів про виявлення кримінального правопорушення органами (підрозділами) Державної прикордонної служби України до слідчих підрозділів СБУ та Національної поліції, яка зараз існує, значно спростить процес взаємодії під час розкриття кримінальних правопорушень з відомчими оперативними підрозділами, експертною службою тощо. Вона зекономить час, людський ресурс і кошти Державного бюджету. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням державного кордону, слідчими Служби безпеки України та Національної поліції України на процес розслідування негативно впливає значне віддалення слідчих підрозділів від лінії державного кордону, вчинення кримінальних правопорушень,

³ Колодіна А.С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.С. Колодіна. – Одеса, 2016. – С. 12.

як правило, вночі та зволікання з проведенням невідкладних слідчих (розшукових) дій і, як наслідок, утрата важливих доказів створюють додаткові труднощі в процесі провадження розслідування⁴.

В.В. Лисенко та О.В. Лисенко вказують, що важливою в процесі використання інформаційно-пошукових систем у правоохоронній діяльності з розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, є належна організація взаємодії й координації діяльності окремих правоохоронних і контролюючих органів. Науковці вказують, що чинне інформаційно-довідкове забезпечення Державної прикордонної служби України надає реальні можливості співпраці не лише щодо протидії незаконному перетину державного кордону України, а й установлення осіб, які оголошені в розшук і розшуковуються у зв'язку з учиненням ними злочинних діянь⁵.

Спеціальні знання та пов'язане з ними використання сучасних засобів науки й техніки є одним із важливих і перспективних напрямів розширення та укріплення доказової бази в кримінальних провадженнях, що об'єктивно сприяє й запобіганню кримінальним правопорушенням. І тим не менш розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України стикається з використанням злочинцями нових способів учинення злочинів, активною протидією, чим зумовлюється необхідність вирішення завдань, які потребують використання спеціальних знань у різних галузях науки й техніки та застосування відповідних технічних засобів і технологій⁶.

Питання використання спеціальних знань у судочинстві з певною періодичністю досить активно вивчають та обговорюють науковці. Насамперед це простежується в працях А.Д. Арсеньєва, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, В.Г. Гончаренка, Г.І. Грамовича, Ф.Е. Давудова, А.В. Дулова, А.А. Ейсмана, П.П. Іщенко, Н.І. Клименко, З.О. Ковальчук, В.К. Лисиченка, В.М. Махова, Г.М. Надгорного, І.Л. Петрухіна, Б.В. Романюка, М.Я. Сегая, М.О. Селіванова, З.М. Соколовського, І.М. Сорочотягіна, В.В. Циркаля, О.Р. Шляхова та ін.

Окремі питання використання спеціальних знань під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України також були предметом дослідження науковців. Так, в окремих дисертаціях розроблялися питання: призначення судової експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України; використання спеціальних пізнань у розкритті й розслідуванні цих кримінальних правопорушень; шляхи підвищення ефективності використання спеціальних знань під час розслідування вказаних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України.

Використання спеціальних знань у провадженнях про незаконне переправлення осіб через державний кордон зумовлене передусім особливостями злочинного посягання – обстановкою, способом і знаряддям скоєння кримінального правопорушення, а також особою порушника державного кордону, як правило, нелегального мігранта, й особою, яка причетна до переправлення⁷.

Часто розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, пов'язане з організацією проведення техніко-криміналістичного дослідження документів. Як зазначають О.В. Воробей та Н.О. Харківська, в сучасних умовах організація проведення техніко-криміналістичного дослідження документів потребує оптимізації й розширення штатної кількості судових експертів, оскільки кількість і складність експертних досліджень постійно зростає⁸.

⁴ Сорока А.З. Значення досудового розслідування для державної прикордонної служби України / А.З. Сорока // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 2017. – С. 154.

⁵ Лисенко В.В. Інформаційне забезпечення встановлення місця перебування осіб, оголошених у розшук / В.В. Лисенко, О.В. Лисенко // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 2017. – С. 178–179.

⁶ Кривонос М.В. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М.В. Кривонос. – Суми, 2016. – С. 12–13.

⁷ Мельник О.В. Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України / О.В. Мельник // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. – Х. : Право, 2014. – Вип. 6. – С. 187–192.

⁸ Воробей О.В. Проблемні питання організації проведення техніко-криміналістичного дослідження документів / О.В. Воробей, Н.О. Харківська // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 2017. – С. 337–339.

У ході проведеного опитування слідчих, що мають досвід розслідування кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України, ми з'ясували, чи достатньо, на їхню думку, криміналістичних рекомендацій, опублікованих у виданнях, які стосуються використання спеціальних знань під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Відповіді були такими: 21% - вважають, що достатньо; 76% - недостатньо; 3% - вагалися з відповіддю. Отже, більшості опитаних нами слідчих недостатньо наявних криміналістичних рекомендацій, опублікованих у виданнях, які стосуються використання спеціальних знань під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень проблем використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, більшість із них виконані за часів існування СРСР, на території пострадянських держав, без урахування ситуації та специфіки діяльності українських правоохоронних органів з протидії таким кримінальним правопорушенням, а також можливостей використання спеціальних знань у цьому напрямі. А ті дослідження, що виконані за часів незалежності України, проводилися з урахуванням Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України ще 1960 року (з відповідними змінами).

Підбиваючи проміжні підсумки під криміналістичним блоком досліджень указаної проблематики, необхідно виокремити напрацювання вчених, які використовуватимуться нами як методологічна основа дослідження, а саме:

- наукові положення щодо криміналістичної характеристики окремих злочинів про незаконне переправлення осіб через державний кордон України;
- система типових слідчих ситуацій, які виникають під час розслідування таких злочинів;
- запропоновані дослідниками комплекси тактичних операцій, які проводяться під час розслідування злочинів, передбачених ст. 332 КК України;
- типові слідчі версії, які висувуються під час досудового розслідування злочинів цього виду.

Останнім часом комплексних досліджень із проблематики розслідування кримінальних правопорушень про незаконне переправлення осіб через державний кордон України на рівні дисертацій не проводилося. Така необхідність нагальна з огляду на прийнятий у 2012 році КПК України, який по-новому регламентує процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що, безумовно, розширює можливості слідчих та оперативних підрозділів під час провадження досудового розслідування злочинів досліджуваної категорії. Указане свідчить про доцільність здійснення наукових пошуків і вироблення відповідних рекомендацій щодо організаційно-тактичних засад провадження досудового розслідування.

У контексті дослідження необхідно звернути увагу на науковий доробок учених з інших суміжних галузей юридичної науки, оскільки тенденції розвитку наукового знання свідчать про поступову інтеграцію наукових досліджень і використання в багатьох із них міждисциплінарних підходів. Безумовно, найтісніші наукові зв'язки серед наук кримінально-правового циклу сьогодні спостерігаються між криміналістикою і кримінологією, про що свідчить дослідження цими науками тотожних категорій (спосіб учинення злочину, особа злочинця тощо) під різними кутами зору відповідно до предмета кожної із цих наук.

У кримінологічній науці питання протидії незаконній міграції було предметом дослідження, зокрема, таких науковців, як В.С. Батиргарєєва, І.Б. Березовський, В.В. Голіна, Е.Х. Кахбулаєва, В.О. Корольов, О.М. Костенко, О.М. Литвак, В.В. Лунєєв, А.П. Мозоль, Г.Ю. Нуфер, Ю.Ю. Соломко, Ю.О. Стрелковська, С.О. Філіппов, О.І. Хараберюш, О.С. Цорієва й інші. Наукові роботи зазначених авторів розкривають широкий спектр позицій, мають значну наукову і практичну цінність.

Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності державного кордону, зокрема за незаконне перетинання державного кордону України, порушення правил в'їзду/виїзду з тимчасово окупованої території та незаконне переправлення осіб через державний кордон України, були предметом дослідження таких науковців, як Н.І. Архипцев, С.В. Книш, М.Г. Колодяжний, В.А. Мисливий, І.І. Митрофанова, А.П. Мозоль, О.С. Самойлова, І.Г. Швидченко й інші.

Про злочини, що посягають на недоторканність державного кордону України, йдеться в розділі XIV Особливої частини КК України.

Загалом доходимо висновку, що проблемам розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, у теорії криміналістики приділена певна увага, однак результати наукових пошуків далеко не завжди є відомими широкому загалу практичних працівників і вчених у тому числі й у зв'язку з недосконалою організацією поширення наукових досягнень. В.П. Бахін, акцентуючи увагу на важливості дисертаційних досліджень, які містять, крім розгляду теоретичних проблем, ефективні практичні рекомендації, слушно зазначає, що, на жаль, значна кількість результатів наукових пошуків часто залишаються невідомими для вчених, практиків, майбутніх працівників правоохоронних органів. Це зумовлено наявними недоліками в організації наукового й інформаційного забезпечення практики боротьби зі злочинністю⁹.

Здійснений нами в статті аналіз сучасного стану наукового дослідження розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України покликаний поліпшити інформаційне забезпечення діяльності з розслідування таких кримінальних правопорушень. Він включає систематизовані відомості про зміст дисертаційних і монографічних досліджень на території сучасної України, а також досліджень із цієї проблематики на теренах пострадянського простору.

Анотація

У статті проаналізовано монографічні й дисертаційні роботи з проблем розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України та дотичні питання, пов'язані із цією проблематикою. Це спонукало до висновку про недостатню наукову розробленість означеної проблеми. Здійснений аналіз сучасного стану наукового дослідження розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України, покликаний поліпшити інформаційне забезпечення такої діяльності органів досудового розслідування.

Summary

The article analyzes monographic and dissertation work on problems of investigation of illegal transfer of persons across the state border of Ukraine and tangible questions connected with this problem. This led to the conclusion that there was insufficient scientific development of this problem. An analysis of the current state of scientific investigation of criminal offenses under art. 332 of the Criminal Code of Ukraine, aimed at improving the information provision of such activities of the bodies of pre-trial investigation.

Використана література:

1. Берназ П.В. Проблема поняття і змісту криміналістичного забезпечення слідчої діяльності / П.В. Берназ // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 4. – С. 270–279.
2. Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : [монографія] / Б.М. Головкін. – Х. : Право, 2011. – 440 с.
3. Колодіна А.С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А.С. Колодіна. – Одеса, 2016. – 216 с.
4. Сорока А.З. Значення досудового розслідування для державної прикордонної служби України / А.З. Сорока // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 2017. – С. 152–155.
5. Лисенко В.В. Інформаційне забезпечення встановлення місця перебування осіб, оголошених у розшук / В.В. Лисенко, О.В. Лисенко // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матер. міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 2017. – С. 177–179.
6. Кривонос М.В. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М.В. Кривонос. – Суми, 2016. – 301 с.

⁹ Бахін В.П. Взаємодія слідчого з фахівцями під час огляду місця події (збір інформації про особу, що скоїла злочин) : [наук.-практ. посіб.] / В.П. Бахін, О.О. Волобуєва. – Донецьк, 2005. – С. 4.

7. Мельник О.В. Використання спеціальних знань під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України / О.В. Мельник // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. – Х. : Право, 2014. – Вип. 6. – С. 187–192.
8. Воробей О.В. Проблемні питання організації проведення техніко-криміналістичного дослідження документів / О.В. Воробей, Н.О. Харківська // Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, Л.Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 2017. – С. 337–339.
9. Бахін В.П. Взаємодія слідчого з фахівцями під час огляду місця події (збір інформації про особу, що скоїла злочин) : [наук.-практ. посіб.] / В.П. Бахін, О.О. Волобуєва. – Донецьк, 2005. – 71 с.

Yevgeny Begalov,
*Applicant of the research laboratory
on problems of expert-forensic provision
National Academy of Internal Affairs*